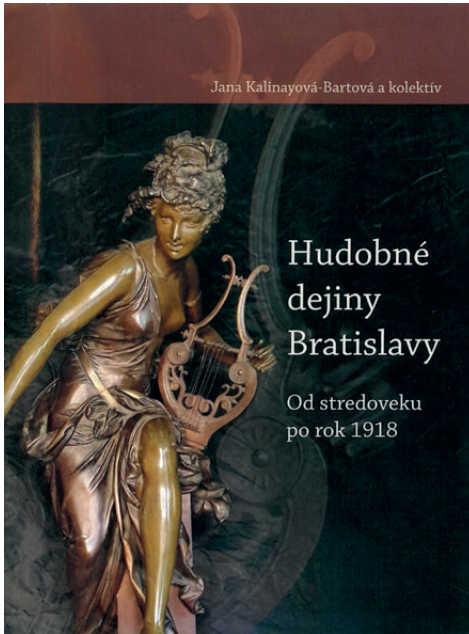

Jana Kalinayová-Bartová et col.: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918* (The Music History of Bratislava: From the Middle Ages until 1918)

Bratislava, Ars musica, 2020
520 pages, ISBN 978 80-971672-5-7

comprehensive study available. The authors of the individual and collective chapters are Marta Hulková, Ladislav Kačič, Jana Kalinayová-Bartová, Jana Laslaviková, Jana Lengová, Eva Szórádová, Sylvia Urdová, and Eva Veselovská. These experienced authors deal with the topics at hand with confidence. Rather than setting out into unknown territory, for the most part they are reaping the fruits of many years of preparation. Even a first glance at the footnotes shows that much of the new information comes from their previous publications. As with any teamwork, here too one must appraise the work of the editor who takes texts by authors of various specialisations and makes them into a unified whole. The thoroughness of preparations is shown by the lengthy “litaniae maiores” of acknowledgements of the persons and institutions that contributed to the work’s creation and completion.

Writing the music history of urban centres is prestigious work as well as necessary, difficult, and sometimes thankless. So far, such studies have been extremely rare in central Europe. Preparing comprehensive monographs tends to be beyond the capabilities of individuals and first requires more concentrated research of sources capable of filling the gaps in existing literature. An eight-member team of music historians from various research institutions led by Jana Kalinayová-Bartová has ventured to take such a step. Thanks to this, pre-war Bratislava has become the first major central European city outside of Austria’s borders for which we have a new

The book is the outcome of a four-year project focused on documenting the city’s history. If we compare it with earlier monographs (Zdenko Nováček: *Hudba v Bratislave* – Music in Bratislava, 1978), we see what great progress has been made in factual knowledge and methodology. The newly written history of Bratislava is based on an interdisciplinary approach to music history in urban communities, setting out on the trail of the identifiable functions of music in the city’s history. As we read in the foreword, the authors took inspiration both

from a new evaluation of the most remote history (*Dejiny Bratislavy*, I. díl, 2012) and from the experience gained in the newly written music history books about Salzburg (*Salzburger Musikgeschichte*, 2005) and Vienna (*Wien Musikgeschichte*, 2011). In this case, the authors have chosen the format of a monograph in two parts. For the dividing line between two epochs, they chose the year 1918. Thanks to this decision, it was possible to present an internally coherent image of the first millennium of the history of this multi-ethnic centre lying between Vienna and Buda when it was called Pressburg or Prešporok, Pozsony or Possonia, or even Istropolis among scholars.

The city's music history is supplemented in numerous instances by discussion and commentary of general history. In this case, interesting details are added to the picture of a city that was successively an important administrative centre for multi-ethnic Hungary in the vicinity of Vienna, the imperial residence, then the city of the coronations of Hungarian kings, and later an important centre of industry and culture. Throughout the period in question, it was a city of multiple languages through which cultural contacts were exchanged over the centuries between Hungary, the Viennese capital, the territory of Austria, and even the Czech lands to a certain extent. This new, synthetic treatment of music history takes note of not only sources, persons, institutions, and musical organisations, but also, above all, the changes to the role of music in society and to the city's communication with other musical centres.

The authors and editors have succeeded at balancing the demands for a clear synthesis with the book's ambitions to report the

latest research findings. The presentation of the broad and internally diverse material is clearly organised. Because the hierarchy of the information is maintained consistently, the reader knows which chapters contain overviews and where to find details. It is praiseworthy that there is plenty of needed explanatory excursions into historical events and that these digressions are sparing and disciplined, so the reader does not lose sight of the overall picture. Each part is introduced by a chapter of overview from which the reader draws necessary perspective and context. Next, there are always specialised digressions and case studies in which the optics are adjusted to finer details. All of the authors face the dilemma of how to permit themselves detailed digressions within the narrative. Here too, the reader cannot help but get the impression of a practical compilation, especially from the biographical medallions of famous natives of the city. However, these biographies have been conceived as a whole in which one sees the importance of musicians' migration within the monarchy on the Danube, which lasted from the late Middle Ages until the First World War. Other chapters then present actual discoveries or a new perspective on widely known facts. Here, it is worth mentioning as examples the Bratislava period of Samuel Capricornus, the musical documentation of coronation celebrations, or the history of the workshops of instrument makers.

The narrative is concentrated into four parts. The book opens with a preface that gives a condensed overview of existing research on Bratislava and surrounding cities. The first chapter by Eva Veselovská (*Hudobná kultúra v stredovekém meste – Musical Culture in a Medieval City*) will be

a pleasant surprise for those readers who are not well-versed medievalists. After the requisite introduction about local history, the reader is drawn into the development of a medieval town and Bratislava's newly discovered ties to Austria, Moravia, and Hungary, including the importance of the capitulum and of its library, the teaching of singing in schools, and the brief episode as a university town (*Universitas Istropolitana*). On the basis of the interpretation of a broad body of sources, a vivid picture emerges of the building of infrastructure and the crossing of cultural influences. Doubly interesting for Czech readers are the discoveries about the brief but apparently strong radiating of cultural influence from Prague as the seat of the emperor before the Hussite Wars, especially with regard to the rapid spread of rhombic notation and the presence of emigrants from Prague during the reign of Emperor Sigismund. Adding to the picture of medieval Istropolis is a portrait of a medieval man of letters and of his cultural interests (*Liebhard Egkenfelder. Mestský notár ako sprostredkovateľ hudobného umenia* – Liebhard Egkenfelder: A Municipal Notary as an Intermediary of the Art of Music) and a mosaic of mentions of Bratislava in secular songs of the late Middle Ages (*Zu Prespurg vor dem ofenloch. Tvorcovia stredovekej svetskej piesne* – Zu Prespurg vor dem ofenloch: The Creators of the Medieval Secular Song).

The city's tempestuous history in the modern age is broken down into two chapters containing the early modern era and the "long 19th century" respectively. There is an editorially sophisticated section about Pressburg of the Renaissance and Baroque periods, written with the participation of

nearly the entire team of authors (*Hudba v hlavnom meste Uhorska. Mecéni a patróni* – Music in the Capital of Hungary. Patronage and Patrons). Here, the historical material is quite diverse, demanding many excursions into general history. This chapter synthesises information, informing the reader about Bratislava's historical phase as the city of coronations, to which important institutions of the kingdom were evacuated during the wars with the Turks. A recapitulation of various kinds of sources leads to an assertion of the importance of the town council as an arts patron and to a detailed topography of institutions and their musical activities. Then there are case studies devoted to topics that have considerable potential for comparisons with other cities of central Europe. The first (*Povolanie „mestský trubač“* – *Od strážcu k umelcovi* – The Profession of "Town Trumpeter". From Guards to Artists) is devoted to a profession that is mentioned from the first half of the 15th century until 1840. Already from the first half of the 16th century we are informed about the playing of motets for *quatuor vocum*; from the 17th and 18th centuries, many details are cited about the duties and privileges of players providing ceremonial music in the style *con trombe e timpani* that was in demand for all kinds of celebrations. One prominent musical centre was the church that also served as the seat of the capitulum, the main parish church of the city, and the venue of the coronation ceremony (*Hudba v Kostole sv. Martina – tradícia a nové prúdy* – Music at St Martin's Church: Tradition and New Currents). There is discussion of the securing of personnel, funding, confraternities, and collaboration with other institutions as well as of changes to the repertoire, musical events, and the

presentation of preserved sources. Other chapters deal with the interpretation of sources of musical notation (*Kódex Anny Schumanovej a pestovanie renesančnej polyfónie* – The Anna Schuman Codex and the Cultivation of Renaissance Polyphony) and writings about the musical interests of the townsfolk (*Inventáre a testamenty ako svedectvá hudobnej minulosti* – Inventories and Wills as Evidence of the Musical Past). A peculiar characteristic of Hungary in the early modern age was the considerable degree of religious tolerance. Thanks to that, even in Pressburg of that period one can find plentiful sources on the musical activities (*Hudba u evanjelikov* – Music among the Protestants) and the important figures of German Lutheran musical culture who were active in that city (Directori musices *Samuel Capricornus and Johan Kusser*). We get a great deal of detail from documentation of musical and theatrical performances connected with special visits by the Viennese court (*Hudba korunovácií a návštevy Cisárskej dvorskej kapely* – Music of Coronations and visits of the Imperial Court Ensemble) and of the musical activities of monastic orders (*Pestovanie hudby v kláštoroch* – The Cultivation of Music in Monasteries), amongst which Bratislava's Ursuline convent is found to be especially important, with its teaching, concerts, and composing concentrated around schools for girls. Of the more prominent musical figures, deserving of special attention were a Franciscan composer (*Páter Pantaleon Roškovský a hudobná tvorba františkánov* – Father Pantaleon Roškovský and the Music of the Franciscans) and the musically educated abbess of the Ursulines, who raised the status of their Bratislava convent to one of the city's

important musical centres (*Mater Mária Stanislava Seidlová*). A chapter devoted to the representation of aristocratic families (*Šľachtické hudobné kapely* – Aristocratic Musical Ensembles) reveals the fabric of cosmopolitan contacts of Hungarian dignitaries, including persons and events connected with the activity of the Esterházy orchestra. Attention is devoted to composers whose music is associated with Bratislava (*Dvorskí skladatelia Joseph Umstatt a Anton Zimmermann* – The Court Composers Joseph Umstatt and Anton Zimmermann). Deserving of separate discussion is the wealth of documentation of the private enterprises that stood at the inception of theatrical life (*Šľachtické hudobné divadlo* – Music Theatre of the Aristocracy) and the history of the municipal school of music (*Hudobná škola [Musikschule] a počiatky profesionálneho hudobného školstva* – The Music School [Musikschule] and the Beginnings of Professional Music Education) and persons connected therewith (*Franz Paul Rigler a Heinrich Klein, učitelia hudby v Hudobnej škole* – Franz Paul Rigler and Heinrich Klein, Music Teachers at the Music School). Bratislava's growing importance as a centre of music printing and journalism also received attention (*Nototlačiarstvo, hudobné vydavateľstvo a publicistika* – Music Printing, Music Publication and Journalism).

There is separate discussion of the history of the “long 19th century”, the main tendency of which is spelled out in the chapter title *Od dominancie aristokracie k hudobnej kultúre vzdelaného mešťanstva* (From the Dominance of the Aristocracy to the Musical Culture of the Educated Townsfolk). That period of history is framed between the

Josephine Reforms aimed at centralisation, which changed royal Bratislava into a provincial town, and the historical divide of the First World War. There is also an examination of private musical activities including the development of salons, the founding of musical and vocal associations, music education, and music in public places with promenades and dance productions. At the time, the *Cirkevný hudobný spolok* (Sacred Music Society) proved to be the most capable forerunner of civic institutions. With the involvement of people of all social classes, it secured continuity in the choir loft of the main church. Later, the society began to organise its own concerts, and it was able to attract important conductors (*Kapelníci Josef Kumlik, Karl Mayrberger, Josef Thiard-Laforest* – The Conductors Josef Kumlik, Karl Mayrberger, and Josef Thiard-Laforest) and to bring the city's musical forces together for special oratorio performances. There is a variety of documentation in conjunction with new forms of musical life of the 19th century: the phenomenon of travelling virtuosos (*Virtuózi a ich publikum* – Virtuosos and Their Public) and the infrastructure of regimental bands, including their performances in public places and their willingness to collaborate with the city's musical institutions (*V lesku vojenských kapiel* – In the Lustre of Military Bands). Bratislava receives special attention as a centre for the making of musical instruments (*Hudobné nástrojárstvo* – Musical Instrument Makers). The compiled facts show that during the 18th and 19th centuries, an important centre emerged there for the instrument making trade that profited both from its proximity to Vienna and from local demand. There is a detailed overview of the workshops of

builders of organs and pianos and of luthiers, and the migration of those families and their pupils around the cities of central Europe is monitored. Separate chapters are devoted to a Bratislava family workshop (*SCHÖLLNAST – podnik na výrobu dychových hudobných nástrojov* – SCHÖLLNAST: Manufacturer of Wind Instruments) famed for many innovations in its day, and to a successful piano maker: *SCHMIDT – podnik na výrobu klavírov* – SCHMIDT: A piano manufacturing company.

The chapter *Rodáci a ich miesto v hudobnej kultúre Bratislavy* (Natives and Their Place in the Musical Culture of Bratislava) is included as an addendum. In it, there is a confrontation of better- or lesser-known figures ranging from lutenists of the nineteenth century to J. N. Hummel and E. Dohnányi. The conclusion (*Namiesto záveru* – Instead of a Conclusion) is a very brief summary depicting the city in history, and it foreshadows that history's future course. The book has a lengthy bibliography and plenty of illustrations, thanks to which the footnotes for references cited in the text are kept as brief as possible. The quantity of material required the inclusion of indexes of names and places. The summary in English amounts to a condensed study.

The team of authors has successfully drawn a versatile, objective sketch of the history of a multi-ethnic and yet culturally vital city, and at the same time, that picture is open to the possibility of further supplementation. They seek out and comment upon broad contexts while successfully avoiding both the temptation of overvaluing them and the danger of a priori disregard. Perhaps only the reader who is used to grand, normative evaluations will be disappointed. This book

proceeds from, compiles, and clarifies its sources. Quite wisely, comparative evaluations are left until the future, when similar monographs from musical centres in neighbouring countries will come to light. As the authors rightly comment in the foreword: “... *several important central European musical centres (such as Prague, Brno, Budapest, and Graz) still lack music history monographs.*” By adding further examples like Zagreb and Ljubljana, we find a community of multilingual cities that were transformed into centres of national culture during the existence of the collective Austrian state. Writing the histories of such centres will require a critical approach to a much

wider circle of normative sources and period paradigms. Today, all of these metropolises of central Europe's small countries are at the same starting line. Bratislava is the first of them to produce a summary of its music history. The first volume of this work will surely become a source for interesting comparisons and welcome inspiration. We now wish the book's authors the necessary energy and the ideal conditions for preparing the second volume. A book that is so well written in every respect is also worthy of translation, sooner rather than later, into a language of wide international use to make it more accessible to the worldwide community of readers.

TOMÁŠ SLAVICKÝ

Jana Kalinayová-Bartová a kol.: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*

Bratislava, Ars musica, 2020

520 stran, ISBN 978 80-971672-5-7

Psaní hudebních dějin městských center je práce prestižní a zároveň potřebná, ne snadná a nejednou i nevděčná. Ve středoevropském prostoru jsou takovéto počiny prozatím více než vzácné. Příprava syntetických monografií již nebývá v možnostech jednotlivců a vyžaduje nejprve soustředěnější pramenný výzkum, který by dokázal vyrovnat mezery v dosavadní literatuře. K takovému kroku se odvážil osmičlenný tým hudebních historiků z různých pracovišť pod vedením Jany Kalinayové-Bartové. Předválečná Bratislava se díky nim stává první středoevropskou metropolí mimo rakouské země, o jejichž hudebních dějinách si můžeme přečíst nové souhrnné pojednání.

Autory jednotlivých i společných kapitol jsou Marta Hulková, Ladislav Kačic, Jana Kalinayová-Bartová, Jana Laslavíková, Jana Lengová, Eva Szórádová, Sylvia Urdová a Eva Veselovská. Jde vesměs o zkušené badatele, kteří jsou do řešených témat s jistotou zapracováni. Nevydávali se tedy do neznáma, naopak, sklízíjí většinou ovoce dlouholeté přípravy. Již při prvním pohledu do podčarových poznámek poznáme, že velká část nových informací pochází z jejich předchozích publikací. Jako u každé týmové práce, i zde je třeba ocenit redakci, která uvedla do jednoty texty autorů různých specializací. O důkladnosti přípravy svědčí též obsáhlé „litanie maiores“ s poděkováním osobám

a institucím, které přispěly ke vzniku a dokončení díla.

Kniha je výstupem ze čtyřletého projektu zaměřeného na dokumentaci dějin města. Porovnáme-li ji s předchozí monografií (Zdenko Nováček: *Hudba v Bratislave*, 1978), můžeme vidět, jak velký posun nastal ve faktografickém poznání i v metodě. Nově psané dějiny Bratislavy vycházejí z interdisciplinárního přístupu k dějinám hudby v urbánních komunitách a vydávají se po stopách všech zjistitelných funkcí hudby v dějinách města. Jak se dočteme v předmluvě, inspirací bylo jak nové zhodnocení nejstarších dějin (*Dejiny Bratislavy*, I. díl, 2012), tak zkušenosti nově pojatých hudebních dějin Salcburku (*Salzburger Musikgeschichte*, 2005) a Vídně (*Wien Musikgeschichte*, 2011). V tomto případě se autoři rozhodli pro monografii dvoudílnou. Pro předěl mezi dvěma epochami zvolili rok 1918. Díky tomuto rozhodnutí bylo možné představit vnitřně soudržný obraz prvního tisíciletí historie mnohonárodnostního centra mezi Vídní a Budínem, kdy bylo nazýváno Pressburgem nebo Prešporkem, Požoní či Possoní, mezi vzdělanci Istropolí.

Hudební dějiny města nejednou doplňují a komentují obecnou historii. V tomto případě zajímavě dokreslují obraz města, které bylo postupně důležitým správním centrem mnohonárodnostních Uher v blízkosti rezidenční Vídně, poté korunovačním městem uherských králů, později významným průmyslovým a kulturním střediskem. Po celou sledovanou dobu bylo vícejazyčným městem, kudy po staletí procházely kulturní kontakty mezi Uhrami, vídeňskou metropolí, rakouskými a do určité míry i českými zeměmi. Nové syntetické zpracování hudebních dějin si všímá nejen pramenů, osobností, institucí a hudebních organizací,

ale v první řadě proměn funkce hudby ve společnosti a komunikace města s jinými s hudebními centry.

Autorům a redaktorům se podařilo vyvážit nároky kladené na přehledovou syntézu s ambicí knihy informující o nejnovějším výzkumu. Široká a vnitřně rozmanitá látka je podána přehledným způsobem. Díky důsledně držené hierarchii informací čtenář ví, ve které kapitole má hledat přehled a ve které podrobnosti. Je třeba ocenit, že není šetřeno na potřebných vysvětlujících exkurzech do historických reálií a že tyto odbočky jsou úsporné a ukázněné, takže čtenář neztratí před očima celek. Každý díl je uveden přehledovou kapitolou, z níž čtenář načerpá potřebný přehled a souvislosti. Poté vždy následují specializované exkurzy a případové studie, ve kterých je přenastavena optika do větších podrobností. Každý autor stojí před dilematem, jak podrobné exkurzy si ve výkladu dovolí. I zde se někdy čtenář neubrání pocitu praktického kompilátu, zejména nad biografickými medailony slavných rodáků. Tyto životopisy se však skládají v celek, v němž se projevuje význam migrace hudebníků v podunajské monarchii, která trvala od pozdního středověku do 1. světové války. Další kapitoly pak představují skutečné objevy nebo nový pohled na obecně známé reálie. Zde je třeba zmínit například bratislavské období Samuela Capricorna, hudební dokumentaci korunovačních slavností nebo dějiny nástrojařských dílen.

Vyprávění je soustředěno do čtyř dílů. Předzazený úvod podává zhuštěný přehled dosavadního výzkumu Bratislavy, jakož i sousedních metropolí. Překvapením pro čtenáře, který není sečtělým medievistou, může být první kapitola připravená Evou Veselovskou (*Hudobná kultúra*

v *stredovekom meste*). Po nezbytném úvodu o historii místa je čtenář uveden do vývoje středověkého města a do nově zjištěných vazeb Bratislavy mezi Rakouskem, Moravou a Uhrami, včetně významu kapituly a její knihovny, výuky zpěvu ve školách a krátké epizody univerzitního města (Universitas Istropolitana). Na základě interpretace širokého okruhu pramenů vzniká živý obraz budování infrastruktury a křížení kulturních vlivů. Pro českého čtenáře jsou dvojnásob zajímavá zjištění o krátkém, ale patrně silném kulturním vyzařování předhusitské rezidenční Prahy, zejména pokud jde o rychlé rozšíření rhombické notace a přítomnost pražských emigrantů za vlády císaře Zikmunda. Obraz středověké Istropole doplňuje portrét středověkého vzdělance a jeho kulturních zájmů (*Liebhart Egkenfelder. Mestský notár ako sprostredkovateľ hudobného umenia*) a mozaika zmínek o Bratislavě ve světských písních pozdního středověku (*Zu Prespurg vor dem ofenloch. Tvorcovia stredovekej svetskej piesne*).

Pohnuté dějiny města v novověku jsou periodizovány do dvou kapitol, odpovídajících ranému novověku a „dlouhému“ 19. století. Redakčně propracován je oddíl o renesančním a barokním Prešpurku, vzniklý za spoluúčasti téměř celého autorského týmu (*Hudba v hlavnom meste Uhorska. Mecéni a patróni*). Historická látka je nyní už značně různorodá a vyžaduje mnoho obecně historických exkurzů. Syntetická kapitola čtenáře informuje o dějinné fázi města jako korunovační metropole, do níž byly během tureckých válek evakuovány důležité instituce království. Rekapitulace různých typů pramenů vede ke konstatování významu městské rady jako uměleckého mecenáše a k podrobné topografii institucí a jejich

hudebních aktivit. Případové studie se pak věnují tématům, která mají nemalý potenciál pro komparaci s jinými městy střední Evropy. První z nich (*Povolanie „mestský trubáč“: Od strážcu k umelcovi*) se věnuje profesi, která je zmiňována od první poloviny 15. století do roku 1840. Již z první poloviny 16. století jsme informováni o hře motet *quatuor vocum*; ze 17. a 18. století je pak citována řada podrobností k povinnostem a privilegiím hráčů zajišťujících ceremoniální styl *con trombe e timpani*, žádaný při všech typech slavností. Jako prominentní hudební centrum je dokumentováno dění při kostele sv. Martina, který plnil zároveň funkce sídla kapituly, hlavního farního kostela města a korunovačního dómu (*Hudba v Kostole sv. Martina – tradícia a nové prúdy*), včetně personálního zajištění, fundací a bratrstev a spolupráce s jinými institucemi, proměn repertoáru, hudebních událostí a představení dochovaných pramenů. Další kapitoly se otevírají nad interpretací notových pramenů (*Kódex Anny Schumanovej a pestovanie renesančnej polyfónie*) a písemností k hudebním zájmům měšťanstva (*Inventáre a testamenty ako svedectvá hudobnej minulosti*). Specifikem raněnovověkých Uher byla značná míra náboženské tolerance. Díky ní je možné i v tehdejším Prešpurku představit hojně prameny k hudební aktivitě (*Hudba u evanjelikov*) i k významným osobnostem německé luteránské hudební kultury, které v tomto městě působily (Directori musices *Samuel Capricornus a Johan Kusser*). Mnoho podrobností přináší dokumentace k hudebním a divadelním akcím spojeným s mimořádnými pobyty vídeňského dvora (*Hudba korunovácií a návštevy Cisárskej dvorskej kapely*) a k hudebním aktivitám řeholních domů (*Pestovanie hudby v kláštoroch*), mezi

nimiž se ukazují jako obzvláště významné bratislavské voršilky (uršulinky) a jejich pedagogické, koncertní i kompoziční aktivity soustředěné kolem dívčích škol. Z výraznějších hudebních osobností si zasloužil zvláštní pozornost všestranný skladatel z řádu františkánů (*Páter Pantaleon Roškovský a hudobná tvorba františkánov*) a hudebně vzdělaná představená voršilek, která pozvedla bratislavský klášter na důležité hudební centrum města (*Mater Mária Stanislava Seidlová*). Kapitola věnovaná hudební reprezentaci aristokratických rodin (*Šľachtické hudobné kapely*) odkrývá předivo kosmopolitních kontaktů uherských magnátů, včetně osob a událostí spojených s činností ezsterházyovské kapely. Pozornost je věnována skladatelům, jejichž tvorba je spjata s Bratislavou (*Dvorskí skladatelia Joseph Umstatt a Anton Zimmermann*). Samostatně pojednání si zasloužila bohatá dokumentace k soukromým podnikům, které stály na počátku divadelního života (*Šľachtické hudobné divadlo*) a historie městské hudební školy (*Hudobná škola [Musikschule] a počiatky profesionálneho hudobného školstva*) a souvisejících osobností (*Franz Paul Rigler a Heinrich Klein, učitelia hudby v Hudobnej škole*). Zájmu neunikl ani rostoucí význam Bratislavy jako centra hudebního tisku a publicistiky (*Nototlačiarstvo, hudobné vydavateľstvo a publicistika*).

Samostatně jsou pojednány dějiny „dlouhého“ 19. století, jejichž hlavní tendenci pojmenovává souhrnný titul *Od dominance aristokracie k hudobnej kultúre vzdelaného mešťanstva*. Tato dějinná perioda je záramována josefinskými centralizačními reformami, které proměnily královskou Bratislavu v provinční město, a dějinným předělem 1. světové války. Sledovány jsou soukromé

hudební aktivity včetně rozvoje salónů, zakládání hudebních a pěveckých spolků, hudební vzdělávání i hudba ve veřejném prostoru s promenádními a tanečními produkcemi. Jako nejschopnější předchůdce občanských institucí se tehdy osvědčil *Cirkevný hudobný spolok*, který za součinnosti všech stavů zajišťoval kontinuitu kúru hlavního kostela. Později spolek vyvíjel vlastní koncertní činnost, dokázal přitáhnout dirigentské osobnosti (*Kapelníci Josef Kumlik, Karl Mayrberger, Josef Thiard-Laforest*) a spojoval hudební síly města k mimořádným oratorním koncertům. Pestrá dokumentace se váže k novým formám hudebního života 19. století: k fenoménu cestujících virtuosů (*Virtuózi a ich publikum*) a k infrastruktuře plukovních kapel, včetně jejich účinkování ve veřejném prostoru a ochoty ke spolupráci s hudebními institucemi města (*V lesku vojenských kapiel*). Zvláštní pozornosti se dočkala Bratislava jako centrum výroby hudebních nástrojů (*Hudobné nástrojárstvo*). Shromážděná faktografie naznačuje, že v průběhu 18. a 19. století zde vyrostlo důležité centrum tohoto řemeslného podnikání, které profitovalo jednak z blízkosti Vídně, jednak z odbytu. Představen je podrobný přehled dílen varhanářských, klavírnických a houslařských, sledována migrace těchto rodin a jejich žáků po městech střední Evropy. Zvláštní kapitolu si vysloužila bratislavská rodinná dílna *SCHÖLLNAST – podnik na výrobu dychových hudobných nástrojov*, která svého času proslula mnoha inovacemi, a úspěšná firma *SCHMIDT – podnik na výrobu klavírov*.

Jako dodatek je vyčleněna kapitola *Rodáci a ich miesto v hudobnej kultúre Bratislavy*, v níž se setkávají více i méně známé osobnosti od loutnařů 19. století po J. N. Hummela

a E. Dohnányiho. Stručný závěr (*Namiesto záveru*) velmi lapidárně resumuje obraz města v dějinách a předesílá pokračování. Připojeny jsou seznamy literatury a vyobrazení, díky nimž mohou být všechny odkazy v maximální stručnosti v blízkosti textu. Obsáhlost materiálu si vyžádala jmenný a místní rejstřík. Anglické resumé má rozsah zhuštěné studie.

Kolektivu autorů se podařilo načrtnout plastický a objektivní obraz dějin mnohonárodnostního a zároveň kulturně živého města, otevřený pro případné další doplňování. Nacházejí a komentují široké souvislosti, přičemž se úspěšně vyhýbají jak pokušení přeceňovat, tak nebezpečím apriorního despektu. Zklamán bude snad jedině čtenář, který přivykl velkým normativním hodnocením. Tato kniha postupuje od pramenů, hledá, shromažďuje, ozřejmuje. Hodnotící srovnávání celkem moudře čekají na čas, kdy budou na světě podobná zpracování sousedních center. V předmluvě autoři popravdě konstatují, že „... *viaceré významné*

stredoeurópske hudobné centrá (napríklad Praha, Brno, Budapešť, Graz) dodnes nemajú monograficky spracované hudobné dejiny“. Když do této společnosti zahrneme také například Záhřeb a Lublaň, získáme společnost vícejazyčných měst, která se během trvání společného rakouského státu přerodila do center národních kultur. Psaní dějin takovýchto center bude vyžadovat kritický přístup k mnohem širšímu okruhu normativních pramenů a dobových paradigmat. Všechny metropole malých národů střední Evropy jsou tedy dnes na stejné startovní čáře. Bratislava je první z nich, která vykročila ke shrnutí svých hudebních dějin. První díl tohoto počínu se jistě stane zdrojem zajímavých komparací a vítané inspirace. Knize a jejím autorům nyní přejeme pracovní elán a dobré podmínky pro přípravu druhého dílu. Po všech stránkách vydařená kniha by si také zasloužila, dříve nebo později, překlad do některého ze světových jazyků, který by jí usnadnil cestu k mezinárodní čtenářské obci.

TOMÁŠ SLAVICKÝ